

jima ostane kot individualno svojstvo, katero se s časoma tako utrdi, da preide v značaj, v življenje. Ako pa se čez nekaj časa dá otroškemu čustvovanju, hotenju in delovanju druga mer, možno mu je sicer prirojeno darovitost pretvoriti v nasprotje s pridobljeno. Toda tū se često opazuje, da takova premena ni trajna, in ko hitro preneha vpliv, pokaže se znova prejšnje stanje. Pač pa je možno, kakor smo užé zgoraj naveli, dati otroku povsem očetovo ali materino svojstvo, kar opazujemo v raznih višjih stanovih s posebnimi predsodki. Vender take vzgoje ne moremo toliko časa smatrati kot prave, dokler ne meri na to, otroka vzgojiti za kakov poseben, a splošnemu smotru primeren stan: zdravniški, vojaški, učenjaški itd.

Govoreči o tako različnih individualnostih, ne smemo puščati iz uma okolnosti, da je tū merodajna tudi starost, zdravje in bolezen. Prva je važen faktor pri presojevanji otroške individualnosti, zato najdemo, da se z leti izpreminjajo navadno tudi svojstva. Vender ta menjava ne sme biti tolika, da bi poznejši pojavi bistveno nasprotovali prejšnjim. Pravo veljavo imajo le oni, ki so posledica prejšnjih, ki torej morajo slediti prvim. Takovo razvijanje je prirodi primerno. Tū se postopa prirodno od lahkega do težjega t. j. popolnejšega, in čim starejši biva otrok, tem več trdnosti in stalnosti mora kazati njegova notranjost. Tako vidimo užé pri šolskih otrocih, da se jim individualnost ves čas ni bistveno izpremenila, a iste poteze, ki so bile pri vstopu v šolo še rahle, nerazvite, postale so koncem šolske dóbe užé dokaj označajene in sposobne, da prestopijo v dejansko življenje, v boj za obstanek.

Zdravje in bolezen pa more ali slučajno ali trajno izpreminjati individualnost. V prvem slučaju se sicer moti vse telesno in s tem tudi duševno življenje, toda krepka priroda otrokova premaga taka motenja in se po dobljenem zdravju znova začne razvijati po prejšnjem potu. Vse drugače je sevéda, ako je bolezen trajna, morda užé od rojstva. Potem trpi tudi vsa individualnost, ali bolje, ravno to telesno stanje je pravi izraz otrokove individualnosti.

Knjiga Slovenska.

§. 23.

Abeceda ne nastane mahoma in ni delo le enega človeka, marveč se snuje polagoma, množi in olikuje, pa se na zadnje prime imena moža, kateri jo posrednje ali neposrednje vpelje v splošno rabo, in tak mož zove se njen stvarnik ali ustanovnik. Tako je i Ciril slovenske pisave ustanovnik, in pravijo, da ta pisava je — Glagolica.

Za Slovene po grško učene pa je Klemen privzel nekaj znakov iz pisma glagolskega, nekaj iz grškega, pustivši jim njihovo staro brojno vrednost. In ta pisava je baje Cirilica, prav za prav Klemenova, Klemenica (Klimentica, Klementica), imenovana vendar sploh po učitelju njegovem, sv. Cirilu.

Glagolica se je s knežjih gradov — Rastislava, Bořivoja, Kocelja, Borisa itd. — s slovensko liturgijo razširjevala na vse strani, krog in krog, na sever med Lužičane in Poljce, na jug med Hrvate, Srbe in posebno med Bolgare. Po Bolgarskem se je jako vkorénila, kar nam spričujejo mnogi rokopisi cirilski, prepisani iz glagolskih, z glagolskimi pismeni, čisli in slovi, in kar tudi potrjuje ime „Abecenarium bulgaricum“.

Cirilica pa se je širila po Bolgarskem, mej grškim svetom, ter se je po krščanstvu ustanovila pri Bolgarih, Srbih in Rusih v cerkvi in državi, postala je svetovna pisava in ostane, dokler jo držala bode država in cerkev pravoslavna. — Po razkolniiji grški in zlasti po ruski ste se obe pisavi bolj ločili. Na vzhodu se je Cirilici umakniti mo-

rala Glagolica na zapad, kjer se je — sprejeta s slovensko službo božjo v cerkev katoliško — deloma ohranila do sedanje dobe.

Kedaj je ktera pisava dobila stanovitno svoje ime (Glagolica, Cirilica), to se na tanko ne da določiti; morebiti še le v XVI. stoletju. Po času, po katerem je glagolsko pismo v starih spomenikih dobivalo razna imena, zvalo se je: Pismo slovénsko, bukvica, pismo bolgarsko, hrvaško, ilirsko, jerolimsko, glagolsko ali glagoliško, glagolica. Cirilica pa se je zvala najprej: Pismo slovénsko, rusko, cirilsko, srbsko, redkeje hrvatsko, in glagolsko. — Po slovanskih krajih se je vzlasti Glagolica imenovala knjiga slovénška (knigy slovéniskija; litteras sclaviniscas cf. Joan VIII.; imbutus sclavonicis litteris s. Prokop itd.); Cirilica pa je slovela knjiga grška, pismo grško (Vid. Pismo sloven. Rački).

Ime „Alphabetum Hieronymianum“ dobila je Glagolica v Dalmaciji krog l. 1248. Po razkolniji grški so v latinski cerkvi na sumu imeli i liturgijo i pisavo slovénsko t. j. glagolsko, ter so jo prepovedovali, vzlasti v Spljetu. Da bi si jo oteli, skazovali so slovanski domačini pravovernost v knjigah obrednih in svetopisemskih. Slovénška prestava bila je storjena po LXX t. j. po Septuaginti. Ker je pa „Septuaginta“ (biblija grška) na več krajih različna od „Vulgate“ (biblija latinska), poskrbeli so, da se je slovénška po tej popravila, in to po Vulgati popravljeno slovénško prestavo sv. pisma jeli so imenovati „Hieronimovo“. Nekteri so celo mislili, da je biblijo slovénški preložil sam sv. Hieronim (Jeronim, Jerolim, Jerom), kateri — v Dalmaciji rojen — Dalmatince imenuje svoje rojake. Pozneje se je ta zmota obrnila tudi na pisavo slovensko t. j. na Glagolico. Tako pojasnjuje to vže Dobner (Vid. Miklošič l. 1860).

§. 24.

Doslej sem kazal nekoliko o pismu slovenskem in o začetnikih njegovih; predno spregovorim o spomenikih ali o slovstvu glagolskem in cirilskem, povém naj katero o jeziku, v kojem se je pričelo naše slovstvo, in o jeziku sploh.

V začetku bil je jeden človek, Adam, prvi oče človeškemu rodu; drugi po obnem potopu bil je Noe, in po njegovih treh sinovih (Sem, Kam, Jafet) razsejal se je ves človeški rod po vsej zemlji (I. Mojz. 9, 19). — Bil je pa na zemlji le en jezik in enako govorjenje. . . Glej, le en narod je, in vsi le en jezik govoré. . . Zmešajmo jim jezik, da eden drugega ne bodo razumeli. . . In zavoljo tega je bilo tisto mesto imenovano Babel, ker je bil ondi zmešan jezik vsega svetá, in od ondod jih je Gospod razkropil na vse kraje (11, 1—9). — Kar pa je pokazil Babel, to vse je popravil Saleem. Prikazali so se nad aposteljni razdeljeni jeziki kakor ognja in so bili napolnjeni vsi s svetim Duhom, in so jeli govoriti v mnogoterih jezikih, kakor jim je sveti Duh dajal izgovarjati (Dej. ap. II, 3. 4.)

Kar uči razodenje božje, to potrjuje tudi razodenje človeško. — Koliko ljudi je na svetu! Pravijo, da se jih šteje do 1437 milijonov (Broz str. 13), vendar dva si nista popolnoma ista niti po obrazu niti po govoru. Narodov štejejo nekteri samo v Evropi 60 do 72; jezikov eni 860 (Balbi), eni do 1000 na vsem svetu (Tylor; Pott), narečij do 5000! In vendar: Kolikor človekov, toliko vekov (govorov); kolikor glav, toliko obrazov!

Po mnogem preiskovanju in opazovanju so učenjaki pač spoznali, da ljudje — tolikanj različni v svoji notranji in vnanji naravi — po rodovih in narodih kažejo naposled vendar le enovrstnost človeštva. Ravno tako pripoznavaajo — primerjevaajo vse mnogotere jezike, da se po sorodnosti vbrati dajo v štiri ali celo v tri vrste, katere med seboj jedinega vira ne zanikavaajo (Fr. Kaulen, Mainz 1861).

Jezik (vox, lingua) se staroslovénski reče tudi narod (populus). Bistvena in torej jako pomenljiva je razlika ljudi in narodov po jeziku. Naj govori kdo tudi več jezikov, vendar je člen le tistega naroda, kateri govori jezik, ki mu je materin ali materinski. Po njem se določuje narodnost vsakega človeka in ljudstva. — Po stebelnih lastnostih in po načinu izrazovanja misli pa nazorov se vsi jeziki navadno ločijo v tri vrste:

I. Samozložni nepregibalni — korenski — jeziki (Isolirende, einsilbige, bei- od. nebensetzende Sprachen), katerih samozložne in samostojne besede se ne pregibajo, ampak samo po prednicah, zlasti pa po povdarku in mestu v stavku razen pomen dobivajo. Več ko 500 milijonov ljudi govori samozloge jezike, na pr. Kitajci, Japonci in skoro vsi prebivalci v zadnji Indiji. — Na primer bódi kitajsko: ba bà bâ bá t. j. tri žene so zbegale ljubljenca knežjega. Jin se reče kitajski človek, nan jin mož, niu jin žena; o inu pes, me inu psica; lu je lahko: pot, kola, dragi kamen, krasiti, rosa, neka morska ptica, neka reka — po izreki, povdarku in različnem mestu v stavku. Nožič kaže se nož-dete (pr. slov. laket-brada, polmišpoltič itd.); jeleni mn. rekel bi: mnogo-jelen itd.

II. Pripenjalni jeziki (Agglutinirende Sprachen), katerih besede se sicer ne pregibajo, pa se jim vendar pomen po dorastkih na koncu in v sredi preminja. Kaj mnogo-brojni in silno različni narodi govoré pripenjalne (annectirende, zusammenfügende) ali pri-lepljalne jezike, v Evropi na pr. Turki, Madjari, Esti, Čuhonci, Laponci i. dr., razni narodi v Aziji in Afriki in prvoselski rodovi v Ameriki in Avstraliji. Na primer bodi mad-jarski: kiraly kralj, kiralyné kraljica; az atyamnak a kalapja mojega očeta klobuk, češ, slov.: ta jaz oče meni klobuk on. Atya oče, atyának očeta, atyák očetje, atyáknak očetov. Látom vidim, látod vidiš, látja vidi . . Nekem van pénzem jaz imam peneze; nekem van pénzed ti imaš peneze; nekünk van pénzünk mi imamo peneze; nektek van pénzetek vi imate peneze, nekik van pénzük oni imajo peneze (novce) itd. — Turčin pravi p. sev ljub, sever ljubeči, seversen ljubiš t. j. ljubeč ti, seversiz ljubite t. j. ljubeči vi, severler ljubijo; sevmek ljubiti, sevinmek ljubiti se (veseliti se), sevişmek ljubiti se t. j. jeden drugega, sevdirmek storiti, da kdo ljubi, sevindirmek storiti, da bode kdo vesel (razveseliti koga), sevişdirmek storiti, da drug drugega ljubi, sevilmek biti ljubljen, sevindirilmek biti razveseljen, sevilmemek ne biti ljubljen, sevindirilmemek ne biti razveseljen itd. (Broz str. 29).

III. Pregibalni jeziki (Flectirende, flexive Sprachen), katerih besede po stebelnih in končnicnih premembah, po notranji glasovni menjavi in vnanji vekšavi vsled obrazil ali pritiklin razen pomen dobivajo. Taki so jeziki indoevropski, pa semitski (kaldejski, sirski, hebrejski, arabski). Kavkaško pleme in sploh polovica človeštva govorí gibke ali pregibateljne jezike. Na primer bodi hebrejski: katal ubije, katel ubijalec, katol ubiti, k'tol ubij, kotel ubijajoč. Arabsko: malk kralj, mulk kraljestvo, milk posest. Nemške: Band, Bund, binden. Slovensko: jelen, jelena, jelenoma, jelenih; nesem, neseš, neseva, nesite; nosim, znašati itd.

Kaže se, da so enozložni jeziki še bolj prvotni, prilepni ali pripenjajoči so že bolj razviti, najbolj dovršeni so pregibni. Kar se v tretji vrsti določuje s skloni in spregami, to se v drugi z raznimi vstavki in pridevki ali prilepkami. — Kakor ločijo učenjaki vse človeštvo po naravi, po telesnih notranjih in vnanjih znakih, v več plemen, nekteri v pet, nekteri v sedem p. Kavkaško, Mongolsko, Malajsko itd.; tako razpisujejo tudi vse doslej znane jezike po njih sorodnosti v sedem do deset plemen p. Indoevropsko, Semitsko, Kitajsko itd. Vsaktero pleme šteje po več rodovih ali zadrug. Nam najbolj znamenito je pleme „Indoevropsko“ ali „Indogermansko“, ktero ima v sebi sorodne jezike narodov, ki bivajo od Indije po Aziji in skoro po vsej Evropi, ki se zove tako po dveh

najskrajnih narodih, Indih in Germanih, in mu pravijo tudi pleme Jafetovsko in Arijsko (Ariško) vzhodnje in zahodnje.

§. 25.

Da so jeziki med seboj si v rodu kakor narodi, spoznali smo po krščanstvu. Grki poznali so le dva jezika: grški pa barbarski. Rimljani so čislali tudi grški jezik, in ločili torej tri: latinski, grški in barbarski. Krščanstvo še le je dalo človeštvu nauk, da ljudje vsi so bratje, bratje vsi narodi.

Kristijani so jeli učiti se raznih jezikov ter jih primérjati in opisovati, in tako je po krščanstvu, vprav po katoliških misijonarjih ali verovéstnikih pričelo se primerjajoče jezikoslovje. Znanstveno se je povzdignilo, kar so bolje spoznali sanskrt, v katerem so katoliški misijonarji vže l. 1559 prebirali bogoslovne knjige braminske. Prvo slovnico tega jezika je na svetlobo pripravil v Rimu l. 1790, drugič l. 1804 redovnik Paulinus a S. Bartholomæo t. j. Hrvat J. F. Vezdin. Za njim so razlagovali ga Angličani in drugi. — Mej Nemci je v ta namen vzbujal zlasti Leibniz († 1716) in carica ruska, Katarina II. je dala povod, da je na dan prišel prvi stvariteljni ali primerjajoči slovar, imajoč samo 285 besed, l. 1787—9 v 200, l. 1789—91 pomnožen v 279 jezikih. — Marljivo so se učili nekteri jezikov na pr.: Naš Čop jih je znal 19, Mitridat do 20, Pražan Šercl 30, kardinal Mezzofanti 40; koliko jih zná slavni Slovenec, naš Miklošič!

Po vzajemni slovniški in slovarski sorodnosti vbirajo učenjaki jezike v več plemen, in vsako pleme v več ali manj rodovin in zadrug. Indoevropsko jezikovo pleme ima v sebi po nekterih sedem ali osem, po nekterih celó deset takih zadrug. Te so na pr.:

1. Indijska, in v njej staroindiški jezik sanskrt ali sanskrit, Indom sveti jezik, ki se je zlasti po braminih zgodej olikal, kar že beseda kaže: samskrta ali sanskrta t. j. samskrtabhâšâ, lingua perfecta, dovršen ali popolnoma jezik (A. Weber), da se loči od ljudske govorice ali prostih narečij. Sanskrt je jezik zamrl vže v IV. veku pred Kristom. Najstareje knjige sanskrske so „Vede“, braminsko sveto pismo. Indijskim jezikom v rodu je zadruga Ciganska (Miklošič).

2. Eranska (Iranska, staroperzijska), v kateri so največ Perzijanci. Kar so Indom Vede, to je Peržanom „Zend-Avesta“, sestavil Zarathustra (Zoroaster).

3. Armenska (Jermenska, cf. Mehtarci), katero mnogi prištevajo zadrugi Eranski, in s prvo vred imenujejo Arijsko.

4. Grška, v njej klasiški jezik starogrški, sloveč v vedah in umetnijah, celó dan danes (cf. telegraf, telefon, dinamit), z mnogotero spremenjenim novogrškim.

5. Italška, v njej klasiški jezik latinski, v nekdanji Laciji. Iz zamrlega starolatinskega so nekako v VI—IX. veku nastali živi jeziki romanski: portugalski, španjolski, francoski, retiški, talijanski s furlanskim, rumunski ali vlaški.

6. Ilirska, v katero se štejejo sedanji Škipetari (Arbanasi, Arnauti), katerih govorica je prenapolnjena besed iz vseh narodov, s kojimi občujejo.

7. Keltska, ravno tako zamrla, nekdanj zeló razširjena; v njej so Galci po Bretaniji, Irci, Skoti itd.

8. Germanska, kateri na čelu je jezik gotski in v njem najstariji spomenik književni, sv. pismo (Ulfila 311—381); jeziki škandinavski, zapadno-germanski ali nemški itd.

9. Baltiška, v katero spadajo vzlasti Litvani in Lotvini (Litvini, Lotiši, jezik litavski in letski), katerih jezik je najbliže v rodu slovanskim in velike stare pomembe v jezikoznanstvu (severni sanskrt).

10. Slovanska, sama po sebi že velika zadruga, v kateri živijo veselo napredovaje mnoge krepke družine narodske, ki se pa ločijo med seboj po jeziku in po slovstvu, kajti jedinega ali vzajemnega jezika, žali Bog! doslej še nimamo Slovani.

Črtice iz botanične zgodovine.

(Fr. Kocbek.)

(Dalje.)

Prvo rastlinsko klasifikacijo napravil je v Rimu živeč profesor in papežev zdravnik Andrej Caesalpin († 1603). Ta je razredil vse rastline v drevja iz zelišča, a vsaki oddelek še razvrstil po plodu in cvetu. Za njim so razrežali rastline še drugi botaniki, namreč R. J. Camenarius, J. T. Tabernaemontanus in Pr. Alpinus, a vsi brez posebnega uspeha. V tem se pojavi l. 1694. z novim sestavom umni francoski botanik Josip Pitton de Tournefort, profesor botanike na botaničnem vrtu v Parizu. V svojem glasovitem delu: „*Eléments de botanique*“ (početki botanike) razčisti Tournefort óno zmedo, ki je doslej v botaniki vladala. Največja zasluga njegovega sestava je ta, da je vpeljal v rastlinstvo stroge pojme vrsti in rodov ali plemen. Ustanovivši ove pojme razredil je Tournefort vse rastline kakor njegovi predniki v drevesa in zelišča ter s tem pogreškom storil zopet umeten sestav. Pri vseh pogreških, katere je imel Tournefortovi sestav, bil je ipak prvi, ki je stal na čisto znanstvenem stališču. Rastline postale so učenjakom pregledne.

Leta 1708. umrl je Tournefort, leto dni pred njegovo smrtjo, tedaj l. 1707. dné 23. maja porodil se je pa véliki reformator prirodnih ved, Karol Linné, ki je sè svojim veleumom nadkrilil vse vrstnike svoje. Njegove zasluge za prirodne vede so takó ogromne, da je vsekakor umestno in vredno seznaniti se obširneje z njegovim življenjem.

Ko se je Linné narodil, bil je njegov oče protestantski župnijski pomočnik v Råshultu na Švedskem. Leto pozneje postane mu oče župnik v Stebrohultu, kjer si napravi vrt, kakeršnega ni bilo daleč okrog. Tù začne mladi Linné užé v šestem letu sam na svojo roko rastline vzgajati. Oče ga dá v šolo, da bi postal svečenik. Ali osoda spravila ga je na druge pote, odredila ga je za svečenika prirodnih ved, uprav takó kakor Tourneforta, katerega so tudi mislili roditelji v svečenika vzgojiti. Linné se je užé v ljudski šoli pečal le jedino z rastlinami, takó da je vse ostalo zanemarjal. Na gimnaziji učil se je poleg botanike še matematiko in fiziko, a z drugimi predmeti ni si glave ubijal, takó da so učitelji svetovali njegovemu očetu, naj ga dá učiti rajši krojaštva ali mizarstva. V tem zvé za mladega botanika zdravnik dr. Rothmann v Weniö, kateri ga vzame v svojo hišo, téši očeta veleč mu, če sin ni za propovednika, more postati dober zdravnik. Tù se spozná Linné s Tournefortovim sestavom ter dobí v roke Plinijeve prirodopisne spise. Zdaj se Linnéju omili latinski jezik, kakor mu je bil ljub predmet, katerega se je učil iz Plinijevih knjig. Kmalu si prisvoji Linné oni priprost in jedrovit slog, v katerem je Plinij pisal; takó se izvrstno priuči latinskemu jeziku, kar mu je bilo pozneje na véliko korist.

Ostavivši gimnazijo, da odide na akademijo, dobil je zélo slabo spričevalo. S tem gre l. 1727. v Lund, kjer misli, da bode pri svojem rojaku, profesoru Humerusu, imel pribežališče. Ko je došel v Lund, ravno so zvonili vse zvonove. Vprašavši komu zvoné, zasliši, da ravnokar pokapajo Humerusa, vso njegovo nado. Od tega časa ni mogel Linné nikoli zvonjenja prenašati. Posredovanjem nekega znanca vzamejo ga na akademijo, kjer učeni profesor Stoebens kmalu spozná v njem sposobnega botanika in mar-